

Stupanje u razgovor religije s prirodnom znanošću i teorijom evolucije: primjer Katoličke crkve

Nusret Isanović

Sažetak

U prvom dijelu rada riječ je o izazovima koje moderna prirodna znanost, teorija evolucije i njihove sve brojnije tehnološke ekstaze postavljaju pred religiju, o pokušajima religije da ih prepozna, uvidi njihov značaj i da na njih odgovori, što je pokazano na primjeru Katoličke crkve. U nastavku rada razvija se diskurs o procesu otvaranja i naporima stupanja u razgovor Katoličke crkve s prirodnom znanošću i teorijom evolucije, te o njenim oficijelnim stavovima saopštavanim od polovine XX stoljeća, odnosno pontifikata Pia XII, do danas. Ovo je istodobno razdoblje u kojem za svoje oformljenje prispijeva i *religijski teistički evolucionizam*, koji je prepoznat kao jedan od najprikladnijih oblika približavanja religije prirodnoj znanosti i teoriji evolucije, također i kao svojevrsni kompromis između njih, što rad pokušava također učiniti razvidnim.

Ključne riječi: prirodna znanost, evolucija, religija, Katolička crkva, papa, stupanje u razgovor

Multiplikacija moći prirodne znanosti i teorije evolucije – izazovi religiji

Moderna prirodna znanost, osobito biologija, već nas izvjesno vrijeme susreću s jednim od najpotresnijih duhovnih događaja modernog doba, koji smjera potpuno promijeniti sliku o ljudskom biću, svijetu i životu na Zemlji sa teško sagledivim posljedicama za religiju, čovjeka i njegov duhovni život, njegov moral i kulturu. Ona, da podsjetim, zajedno sa svojim neposrednim ekstazama u vidu informacionih, bio i nanotehnologija zadobiva moći kojima želi ne samo kreirati novu intuiciju, promišljanje i percepciju svih fenomena, uključujući religiju i moral, nego i radikalno promijeniti prirodu čovjeka i svih bića na zemlji, a to u konačnici znači i radikalno ih ugrožavati i beskrajno manipulirati njihovim opstanom. Ona također želi (i umnogome to već čini) kreirati nove realnosti s novim (artificiranim) bićima u njima, u kojima čovjek, njegov dosadašnji moral, religija, sistem vrijednosti, slika o svijetu, sebi, životu, prirodi i živim bićim u njoj, njegov način mišljenja i intuiranja potpuno gube svoja značenja i postaju suvišni. Nastaje radikalno nova situacija vremena, svijeta i ljudskog pre/bivanja na Zemlji, do sada potpuno neprisutna i tuđa čovjekovim iskustvima.

Pred očima svih nas nastaje svijet duhovno gluh, slijep i *protivuman*, bez bilo kakve osjetljivosti za ono nadnaravno i Vječno, za Boga i transcendenciju, u kojemu sve što jeste, uključujući i njega samoga, pripada imanenciji u čijoj je osnovi materija bez duha. Stoga je poreknuto svako postojanje i svaka nada izvan njega. On je odbacio i prezreo svaku Poruku i svaku Uputu i postao gluh za bilo kakve glasove izuzev onih koji dolaze iz njega samoga i koje on po vlastitoj (samo)volji producira. A njegovi glasovi, koji se posvuda nameću i postaju jedini čujni, koji sve prožimlju i sve određuju u ljudskom svijetu i njegovom životu, dominantno su glasovi scijentizirane prirodne znanosti i njenih neposrednih i sve mnogobrojnih tehnoloških ekstaza.

U njemu se – prema mišljenju njegovih promotora, postmodernih prirodnih znanstvenika i filozofa, kao što su npr. Jerry A. Coyne, Richard Dawkins, Daniel Dennett i Stephen J. Gould – svi fenomeni koji postoje: naš svijet, život i čovjek, njegova kultura, umjetnost, religija i moral itd., također i ljudski um, svijest i duša moraju posmatrati i *razumijevati* unutar paradigme prirodne znanosti i evolutivne slike svijeta. A njenu osnovu čini teorija evolucije, koja teži postati, što prirodni znanstvenici silno priželjkuju, *objedinjujuća teorija svega*, koja će biti u stanju objasniti sve što postoji. Ono što nije moguće objasniti na osnovu prirodnoznanstvene paradigme i „svemoćne“ teorije evolucije – to ili uopšte ne postoji ili postoji samo kao iluzija, dakle bez bilo kakve zasnovanosti u svijetu realnog i prirodnoznanstveno verifikabilnog. A *takvo postojanje – iluziju* teorija evolucije

određuje upravo religiji, njenim fundamentalnim činjenicama i primordijalnim realnostima: Bogu Stvoritelju, vjeri u Njega, Njegovim objavama i životu poslije smrti, metafizici, duhovnim osnovama svijeta i transcendentnim realnostima. Sve tradicionalne predstave ili paradigme nastale u horizontima filozofije, religije ili pak umjetnosti, odnosno unutar društvenih i humanističkih znanosti, moraju biti prevladane i odbačene jer su postale glavna prepreka prihvatanju prirodnoznanstvene paradigme i teorije evolucije, kao jedino mjerodavne u objašnjavanju i razumijevanju svijeta i svih fenomena u njemu.

Religija se poriče i odbacuje kao potpuni besmisao, lišava svake metafizike, onostranosti i duhovnog digniteta; nastoji joj se oduzeti mogućnost da postoji kao poseban i neovisan fenomen, s vlastitom transcendentnom biti i autonomnim identitetom. U ovoj, do krajnjih granica naturaliziranoj, redukcionističkoj prirodnoznanstvenoj percepciji, ona je izgubila svaku vrijednost i razlog postojanja; svedena je tek na dio evolucije društvenog ponašanja čovjeka, zapravo na usputni proizvod evolucije (R. Dawkins) ili puku iluziju koju producira limbični sistem (kao sistem koji procesuirá naše emocije i regulira naše ponašanje).

Sve ove, nevjerojatno brze, duboke i potresne promjene, koje također prati nastanak sasvim novih realnosti, događale su se mahom izvan horizonata religije i njenih stvarnih interesa, izvan njenih, uglavnom, nesavremenih, intelektualno nedovoljno senzibilnih i dogmama okovanih teologija. Religije dugo nisu bile spremne pratiti i uvažiti (što dakako ne znači nužno i prihvatiti) postignuća moderne prirodne znanosti i novih tehnologija, osobito ne ona iz područja astronomije, kvantne fizike i evolucijske biologije i njihovih tehnoloških multiplikacija, te se ozbiljnije, odgovornije i svestranije posvetiti njihovom (kritičkom) izučavanju, kako bi ponudile vlastita rješenja odnosno drukčije (epistemološke, etičke i duhovne) perspektive. Stoga nisu bile dovoljno spremne, niti odlučne stupati u otvoreniji i kontinuiran razgovor s prirodnom znanosti, lišavajući se tako nekih od temeljnih pretpostavki da mjerodavnije i djelotvornije odgovaraju na izazove što ih ona pred njih i njihove teologije postavlja.

Nakon svega, nužno je postaviti pitanje: mogu li religije danas valjano i vjerodostojno, bez jeftinih dovijanja, „mudroslovlja“, praznih uopštavanja i subverzivnih kompromisa, bez ohole samoumišljenosti i upadanja u zamke vješto skrivajućih samoiznevjera, odgovoriti na mnoštvo golemih i sasvim novih pitanja našeg stalno mijenjajućeg, sve bezglavijeg i neprozirnijeg svijeta, prije svih na ona što ih religijama postavlja moderna prirodna znanost i njena evolucijska biologija, a tiču se stvaranja, nastanka, razvoja i smisla života, porijekla čovjeka (ali i njegovog postojanja i opstanka), svrhe svijeta, reda u njemu i slučajnosti? Riječ je o nekim od najurgentnijih pitanja koja se postavljaju religijama danas i na koja bi one morale odgovarati sa mnogo više religijskoznanstvene i teološke mjerodavnosti,

posvećenosti i odgovornosti, zajedno sa savremenom filozofijom i ostalim humanističkim i društvenim znanostima.

U radu, iz očitih razloga, neće biti govora o (mogućim) odgovorima religije na sva naznačena pitanja. U njemu se razvija diskurs, prije svega, o njenom otvaranju i stupanju u razgovor, ovoga puta u liku Katoličke crkve, s prirodnom znanošću i, osobito, njenom teorijom evolucije, s posebnim fokusom na proces otvaranja i stupanja u razgovor Katoličke crkve s prirodnom znanošću i teorijom evolucije, te o njenim oficijelnim stavovima postupno saopštavanim od polovine XX stoljeća do danas.

Pokušaji gradnje mostova između religije i prirodne znanosti

Za monoteističke religije i njihov vjerski nauk, odnos prema prirodnim znanostima (odnosno njihovoj prirodnoznanstvenoj paradigmi) i teoriji evolucije može se smatrati jednim od najvećih izazova u njihovoj modernoj povijesti, možda većim i od izazova sekularizma i ateizma; za kršćanstvo u nekim elementima uporediv s izazovom koji se dogodio u susretu sa grčkom filozofijom u ranom periodu njegove povijesti.

Ove izazove, zacijelo, nisu sve monoteističke religije dovoljno budno, ni razumno, senzibilno i odgovorno prepoznale, niti na njih relevantno, s dovoljnom intelektualnom usredsređenošću, teološkom i epistemološkom mjerodavnošću, odgovorile.

U cjelini gledajući, najveću pažnju zavređuju odgovori koji su od polovine prošlog stoljeća nastali u horizontima kršćanstva, mada je – ukoliko se posmatra u kontekstu njegovih denominacija, poddenominacija i sekti – riječ o velikim razlikama u odnosu i stavovima, a gotovo sve ih, posmatrano u dijahronijskoj perspektivi, karakterizira nesigurnost, mnoga kolebanja, stanovita unutarnja proturječja i ambivalencije. Odnos npr. protestantskih crkvi prema teoriji evolucije različit je do mjere da ga nije moguće svesti na neki približno zajednički imenitelj. Većina američkih protestantskih crkvi, osobito onih sklonih fundamentalizmu i promoviranju izrazito konzervativnih stavova, podržava kreacionizam i inteligentni dizajn i nedvojbeno odbacuje teoriju evolucije. U tome ih slijedi i značajan broj američkih katolika, iako je Katolička crkva najdalje otišla u prihvatanju evolucije. Odnos evropskih protestanata prema evoluciji znatno je liberalniji i pomirljiviji. Tako npr. Kenterberijski nadbiskup, kao poglavar Crkve Engleske i duhovni vođa anglikanske zajednice, mnogi protestantski sveštenici i profesori teologije s velikim interesom i razumijevanjem gledaju na kretanja u prirodnim znanostima i, posebno, u evolucijskoj biologiji. Kada je riječ o teoriji evolucije,

kao jednom od najznačajnijih, ujedno i najdjelotvornijih prirodnoznanstvenih postignuća modernog doba, koja se – s obzirom na posljedice po vjeru u Boga, duhovni i moralni život čovjeka – na poseban način tiče religije, oni prihvataju da je evolucija znanstvena teorija *kojom se mnoge pojave mogu objasniti, kadra rasvijeliti širok spektar pojava u mnogim znanstvenim disciplinama*. Neki od njih, poput nekadašnjeg oksfordskog biskupa Richarda Harriesa, jasno su i otvoreno podržali teoriju evolucije. Za biskupa R. Harriesa teorija evolucije je očita činjenica i, posmatrano iz kršćanske perspektive, *jedno je od najvećih Božijih djela*.¹

Unatoč svemu Katolička crkva čini u tom pogledu primjer koji – imajući na umu posvjedočenu nadnesenost, količinu intelektualne energije, metode pristupa i solidnu, makar još uvijek ne i dovoljnu, epistemološku zasnovanost njezinih odgovora – zavređuje posebnu pažnju.

Kako bi mogla što mjerodavnije i uspješnije odgovarati na izazove što ih pred nju postavljaju prirodne znanosti i njena teorija evolucije, Katolička crkva je, otvorenije, moglo bi se reći i hrabrije od drugih, pozvala osim filozofije i prirodnu znanost i znanstvenike, među kojima su i neka od najuglednijih imena iz kruga teističkih evolucionista (Francisa S. Collinsa npr.), da joj pomognu. U tom pogledu od posebnog je značaja njena Papinska akademija znanosti, koja je zacijelo osnovana s istim ciljem. Njeno osnivanje 1936. godine sadrži i stanovite nagovještaje promjene u odnosima Katoličke crkve prema prirodnoj znanosti, što će se jasnije početi prepoznavati tek nekoliko desetljeća kasnije. Koliko je poznato, Katolička crkva je jedina Crkva koja ima Akademiju znanosti, koja joj pomaže, kad god se za to ukaže potreba, da svoje stavove zasniva i na znanstvenim pristupima.

Papinska akademija znanosti

Papinska akademija znanosti bavi se znanstvenim istraživanjima i etičkim problemima. Osnovana je 1936. godine pod nazivom *Pontificia Academia Scientiarum* i nastavlja tradiciju Lincejske akademije (*Linceorum Academia*), koja je utemeljena početkom XVII stoljeća.² Namjera njenog osnivača pape Pia XI bila je da okupi odabrane znanstvenike koji bi *u punoj slobodi izvještavali Svetu stolicu* o razvoju na polju znanstvenih istraživanja i koji bi papama i crkvenom učiteljstvu pomagali u promišljanju o tim istraživanjima. Taj gremij odabranih znanstvenika Pio XI je nazvao *Senatus scientificus ecclesiae*, a njegova je temeljna zadaća služenje istini.³ Od znanstvenika koje Akademija okuplja Crkva očekuje rađanje plodnog i

1 Vidi: Peter Hinchliff, Frederick Temple, *Archbishop of Canterbury: A Life*, 1st edition (Oxford: Clarendon Press, 1998), str. 193; Christopher Williams, *Archbishop of Canterbury backs evolution* (2006), dostupno na: https://www.theregister.co.uk/2006/03/21/archbishop_backs_evolution/, pristupljeno 10. 3. 2019.

2 Koliko je poznato, Katolička crkva je jedina Crkva koja ima Akademiju znanosti i koja joj pomaže, kad god se za to ukaže potreba, da svoje stavove zasniva i na znanstvenim pristupima.

3 Tonči Matulić, „Teologija i evolucijska biologija“, *Bogoslovska smotra*, 72:4 (2002), 655-680, str. 663.

povjerljivog dijaloga između kršćanske religije i znanosti. Ovu nadu jasno su isticali i kasnije pape, osobito papa Ivan Pavle II i Benedikt XVI. Interesantno je primijetiti da njeni članovi, u pravilu visoke znanstvene reputacije, dolaze iz različitih kultura, religijskih i nacionalnih pripadanja, nemaju iste poglede na svijet i ne dijele ista uvjerenja. Neki od njih uopšte nisu vjernici, nego su ateisti ili agnostici. Među članovima Akademije značajan je broj dobitnika Nobelove nagrade, od kojih su neki najveća znanstvena imena XX stoljeća poput Maxa Plancka, Otta Hahna, Nielsa Bohra i Wernera Heisenberga. Među njenim članovima ima i nekoliko muslimana, kao što su Abdus Salam, dobitnik Nobelove nagrade za fiziku 1979. godine i Mohamed H. A. Hassan, kopredsjedavajući Global Networka of Science Academies. Sve ovo doprinijelo je da Akademija postane jedna od najuglednijih intelektualnih institucija, sa vrlo prepoznatljivim uticajem u savremenom svijetu znanosti. O osobitom karakteru Akademije u njenom aktuelnom formatu govori i činjenica da je papa Benedikt XVI imenovao švicarskog protestanta, dobitnika Nobelove nagrade za fiziologiju ili medicinu 1978. godine, Wernera Arbera za njenog novog predsjednika, što bi se, ne mnogo vremena prije, razumijevalo kao nezamisliv presedan, jer je prvi put u povijesti na čelo te institucije postavljen neko ko nije rimokatolik.

Akademija pomaže Katoličkoj crkvi da na savremen i mjerodavan način odgovara na izazove što ih pred religiju i, napose, pred katoličku teologiju postavlja moderna prirodna znanost. Ona je, moglo bi se reći, postala povlašten prostor za otvorene rasprave o mnogim aktuelnim znanstvenim i etičkim pitanjima, nerijetko i onim koja su bila teška i neugodna za Crkvu i njeno učiteljstvo. Stavovi koje pape i Katolička crkva zauzimaju o znanosti i znanstvenim otkrićima, posebno oni koji su vrlo osjetljive naravi za nauk Crkve kao što je stav o teoriji evolucije, nastanku svemira, početku života, starosti Zemlje i kloniranju, prethodno su temeljito istraženi, dijelom i pripremljeni u nekim od matičnih sekcija Akademije.⁴ Papinska akademija znanosti danas je jedna od najuglednijih akademija znanosti u svijetu.

Zaokret u odnosima između Katoličke crkve i prirodne znanosti

Znanost se odavno planetarizirala i univerzalizirala, njena moć, na koju svako mora računati i s uvažavanjem se odnositi prema njoj, postala je sveprisutna. Njene moći su, kao što je naznačeno, narasle do razmjera koje presežu svaku drugu ovosvjetsku moć, uključujući i religijsku. Moderna znanost je, zajedno sa svojom

⁴ Vidi npr. Marcelo Sánchez Sorondo, *The Pontifical Academy of Sciences: A Historical Profile* (Vatican City: Extra Series 38, 2012).

najdjelotvornijom ekstazom tehnikom, postala presudan kreator i oblikovatelj našega svijeta i svih bića u njemu, uključujući i čovjeka; ona utiče i na poseban način (kao ništa prije nje) oslovljava sve živo i neživo na Zemlji određujući način njihovog opstanka. Zacijelo, postaje sve očitije da su naš današnji svijet, čovjek i život najupečatljivije određeni modernom znanošću i tehnikom i da im navlastito one određuju oblike, sadržaje i načine postojanja.

Katolička crkva je, nakon toliko vremena, shvatila da nije inteligentno i osobito produktivno sukobljavati se s modernom znanošću ili s njom tek polemizirati, čak i kada je riječ o teorijama koje, u osnovi, protivrječe njenom kršćanskom nauku, nego je potrebno prema njoj se odnositi sa više uvažavanja, s njom razgovarati i od nje učiti te graditi mostove približavanja, saradnje i pomirenja.

No, kako prepoznati tačku u kojoj je to zbiljski ostvarivo, osobito kada se ima na umu da se prirodne znanosti i teorija evolucije ponašaju kao da su svijet dovoljan sam sebi, kojemu se sve treba potčiniti i što nisu osobito zainteresirane za razgovor i saradnju s religijom u područjima koja smatraju ekskluzivno svojim.

Imajući na umu da bi, prema mišljenju prirodnih znanstvenika, samo neznatne promjene prirodnih konstanti iznjedrile sasvim drukčije realnosti, te da se sama biološka evolucija, od praoblika života pa sve do čovjeka, povlačila kroz bezbroj „iglenih ušica“ da bi bio moguć svijet kakav danas poznajemo, Peter Schuster – profesor teorijske hemije na Univerzitetu u Beču i predsjednik Austrijske akademije znanosti – smatra da bi se upravo tu, „a ne zadiranjem u tijek biološke evolucije, mogao podići most između teologije i prirodnoznanstva“,⁵ možda i otpočeti razgovor između njih o svijetu, životu i postanku živih bića na Zemlji, uključujući i čovjeka.

U širem smislu govoreći, najprikladnije tlo na kojem je moguće ostvarivati približavanja, saradnju i pomirenje Katoličke crkve i prirodnoznanstvene paradigme, odnosno teorije evolucije, jeste sve popularniji odnos između znanosti i religije koji ustvari pripada (mnogim teolozima i crkvenom učiteljstvu tako omiljenim) širokim područjima rasprava o razumu i vjeri.⁶

Na iskustvima rasprava koje se vode između religije i znanosti – a koje posljednjih nekoliko desetljeća snažnije tendiraju da manje budu polemike, a više dijalog – na monoteističkim teologijama svojstvenoj ideji sklada između razuma i vjere i na uvažavanju najnovijih prirodnoznanstvenih spoznaja, Katolička crkva prispjevala je ne samo za vlastitu interpretaciju nego i za smjeliji odnos prema recepciji teorije *velikog praska* i teorije evolucije, što ju je postupno vodilo

5 Peter Schuster, „Evolucija i design. Pokušaj opisa sadašnjeg stanja teorije evolucije“, u *Stvaranje i evolucija: kolokvij s papom Benediktom XVI.*, Stephan Otto Horn i Siegfried Wiedenhofer (ur.) (Split: Verbum, 2008.), str. 60.

6 Gereon Wolters, „The Catholic Church and Evolutionary Theory: a Conflict Model“, u *Scientific Insights into the Evolution of the Universe and of Life*, Werner Arber, Nicola Cabibbo i Marcelo Sánchez Sorondo (ur.) (Vatican City: The Pontifical Academy of Sciences, 2009), str. 450.

oformljenju posebnog vida religijskog, konkretnije katoličkog, teističkog evolucionizma.⁷ Prema riječima pape Franje – koje je izrekao u oktobru 2014. godine na predavanju članovima Papinske akademije znanosti u Rimu – *veliki prasak* (*Big Bang*) označava početak svijeta i to nije u protivurječju s intervencijom Boga Stvoritelja. Štaviše, on ga zahtijeva. Također je rekao da evolucija u prirodi nije u suprotnosti sa (kršćanskom) idejom stvaranja, jer evolucija pretpostavlja stvaranje bića koja se razvijaju.⁸ Ukazao je na to da je pogrešno, kada čitamo o stvaranju svijeta u Knjizi postanka, Boga zamišljati kao svemogućeg mađioničara s čarobnim štapićem. Bog je zapravo stvorio ljudska bića i dopustio im da se razvijaju prema unutrašnjim zakonima koje je odredio za svakog od njih kako bi ostvarili ispunjenje.⁹ Smjelije i jasnije definiranje stava pape Franje o *velikom prasku*, evoluciji i Stvaranju nastavak je, u tom smislu, dobro odmjeranih koraka njegovih prethodnika Pija XII, Ivana Pavla II i, na poseban način, Benedikta XVI.

Od nerazumijevanja i neprijateljstava do približavanja i otpočinjanja razgovora

Konkretan napor da se uspostavi dijalog između kršćanstva i moderne znanosti recenatna je pojava. Njegovi su počeci nesigurni, spori, propitujući i, na momente, dramatični. Iako još nije sasvim otvoren i ispunjen dovoljnim povjerenjem, on je konačno uspostavljen i počeo je da živi. U krugu progresivnijih katoličkih znanstvenika i teologa prepoznat je kao jedan od najzubbudljivijih duhovnih događaja vremena, za kojim interes, podjednako među znanstvenicima i teolozima, postaje sve veći. On postaje naročito aktuelan nakon objave enciklike *Fides et Ratio* (Vjera i razum) pape Ivana Pavla II, u kojoj se sustavno izlaže stav Katoličke crkve o čovjekovoj spoznaji svijeta posredstvom vjere i razuma.¹⁰ No, tome je prethodilo dugo i teško putovanje, često obilježeno nerazumijevanjima, neprijateljstvima i žestokim sukobima.

Crkva je po svojoj naravi konzervativna institucija, i ona se sporo mijenja. Poznato je da ona sasvim rijetko mijenja svoje stavove i priznaje greške, a kada to pak čini, čini sporo, veoma oprezno i teško. Kada je riječ o njenom odnosu

7 Potrebno je imati na umu razliku između posebne vrste teističke evolucije – koju postupno, manje-više neposredno i prilično ustrajno, više od pola stoljeća promovira Katolička crkva – i pseudoznanstvenog *kreacionizma* i *inteligentnog dizajna*. Kreacionizam tvrdo, isključivo, nerijetko i fanatično zastupaju mnoge religijske zajednice u svijetu, a neke od njih osobito snažnu podršku imaju u Sjedinjenim Američkim Državama. Oblik teističke evolucije koji, sada već zvanično, podržava Katolička crkva promovira kompatibilnost vjere i razuma i, na toj osnovi, saradnju između religije i prirodne znanosti.

8 Michael Chaberek, *Catholicism and Evolution: A History from Darwin to Pope Francis* (Brooklyn, New York: Angelico Press, 2015), str. 296-297.

9 Chaberek, *Catholicism and Evolution*, str. 296-298.

10 Vidi: Pope John Paul II, *Encyclical Letter Fides et Ratio: On the Relationship Between Faith and Reason* (september 1998), dostupno na: http://www.catholic-pages.com/documents/fides_et_ratio.pdf/, pristupljeno 4. 5. 2019; Marijan Šunjić, "Prirodne znanosti i enciklika *Fides et ratio*", *Nova prisutnost* VII (2007), str. 65-85.

prema znanosti i znanstvenicima, takvim se greškama svakako mogu smatrati osuda Galilea Galileja, progoni Piera Teilharda de Chardina i dugo ignorirajući odnos prema prirodnoznanstvenoj paradigmi i teoriji evolucije. Čini se da Crkva na ovakav način želi potvrditi svoj autoritet i ostaviti dojam, kako misli npr. H. Küng, da ‘Vatikan ne griješi’.¹¹

Od pojave Darwinovog djela *Porijeklo vrste* 1859. godine, pa sve gotovo do polovine XX stoljeća, Crkva se oštro suprotstavljala darvinizmu i teoriji evolucije te je bila veoma suzdržana prema novim prirodnoznanstvenim otkrićima, osobito onim koja su se dogodila u području biologije, fizike i astronomije. To je, na momente, bilo dramatično razdoblje nerazumijevanja i neprijateljstava, koje je imalo širi kontekst sukoba između znanosti i religije.

Instance Crkve na različitim razinama (...) žustro osporavaju „kao potpuno protivne Pismima i vjeri, darvinizam i njegovu ‘majmunsku teoriju’, prema kojoj se ljudsko tijelo razvilo spontano preobrazbom iz jedne nesavršene naravi koja se trajno usavršavala dok nije dosegla sadašnju ljudsku narav“.¹²

Tako je npr. u časopisima i publikacijama koje je izdavala Crkva osporavana svaka mogućnost usklađivanja kršćanske vjere u stvaranje s teorijom evolucije, kao i bilo kakav smisao razgovora između teologije i prirodnoznanstvene paradigme. U poznatom isusovačkom časopisu *Civilita Cattolica*, koji je konzekventno izražavao stavove Vatikana, evolucija je označena kao *djelo nevjernika koje vrijeđa i šteti objavi*.¹³ Dugo se nije odstupalo od stoljećima zagovaranog stava o stalnosti vrste, o tome da je Bog sve mnoštvo različitih vrsta od početka stvorio onakvim kakve i danas jesu.

No, susret i, perspektivno, razgovor Crkve i njene teologije (koja je postepeno uviđala neodrživost statičnog razumijevanja svijeta), s jedne strane, i prirodne znanosti i evolucijske teorije, odnosno dinamičnog shvatanja, s druge, bio je neizbježan. Sve se više počinje govoriti da prirodnoznanstvena paradigma nije u protivurječju sa kršćanskom religijskoznanstvenom paradigmom, te da se evolucija, onako kako je vidi moderna znanost, ne suprotstavlja temeljnim predstavama kršćanskog nauka o stvaranju. Također, među teolozima i katoličkim znanstvenicima osjeća se stanoviti rast interesa za kretanja u prirodnoj znanosti i za njena najnovija otkrića, kao i za otvorenije upoznavanje sa spoznajama u području biologije i s njenom teorijom evolucije. Tome su također, na poseban način, doprinijeli katolički znanstvenici i teolozi poput francuskog filozofa i pisca

11 Vidi: Hans Küng, *Izborena sloboda: Sjećanja* (Rijeka, Sarajevo: Ex Libris i Synopsis, 2002), str. 464.

12 Nikola Bižaca, „Učiteljstvo i evolucija“, u *Kršćanstvo i evolucija*, Nikola Bižaca, Josip Dukić i Jadranka Garmaz (ur.) (Split: Crkva u svijetu, 2010), str. 107.

13 Bižaca, „Učiteljstvo i evolucija“, str. 110.

duhovne književnosti Antonina-Gilberta Sertillangea (u. 1948), Piera Teilharda de Chardina (u. 1955) i, nešto kasnije, na poseban način njemačkog isusovca Karla Rahnera (u. 1984), jednog od najznačajnijih katoličkih teologa XX stoljeća, „koji je razmišljao o evoluciji u svjetlu Utjelovljenja“.¹⁴ Njima na istom putu, svakako, treba pridodati i neke druge kršćanske znanstvenike, nekatolike, poput Theodosijusa Dobzhanskog (u. 1975), jednog od najpoznatijih evolucijskih biologa XX stoljeća i, također, evolucijskog biologa Juliana S. Huxleya, uticajnog engleskog znanstvenika, brata svjetski poznatog književnika Aldousa Huxleya. Oni su, uglavnom, smatrali da između stvaranja kakvim ga vidi kršćanstvo i evolucije ne postoji bitno nesuglasje, stoga i da je njihovo pomirenje moguće.

Prema mišljenju T. Dobzhanskog, P. T. de Chardin *pruža veličanstvenu i inspirativnu viziju evolucije*.¹⁵ Evolucija je za njega mnogo više od hipoteze, teorije i sistema; „ona je opšti uslov kome treba da se povinuju i da ga zadovolje sve teorije, sve hipoteze i svi sistemi da bi bili zamislivi i istiniti; svetlost koja obasjava sve činjenice, kriva koju treba da slede sve crte – evo to je evolucija“.¹⁶ Kao vjernik i katolik on je, doduše na sebi svojstven način kojim Crkva ni danas nije osobito oduševljena, kristijanizirao ili, kako kaže Julian Huxsley *pobožanstvenio* evoluciju.¹⁷ Naime, evolucija ispunjava svoj krajnji cilj u potpunom čovjeku, koji jest Isus Krist, i on je njen krajnji ishod; čovjek je „vrh velike biološke sinteze koji se stalno penje“. T. de Chardin je, kako primjećuje Theodosius Dobzhansky, uveo u evolucijski diskurs ideju *stvaranja putem evolucije* ili *Evo-Stvaranja*, koji će postati jezik kojim će kasnije, *mutatis mutandis*, govoriti i gotovo svi teistički evolucionisti. Iz njegove intuicije nedvojbeno su „proizašli raznovrsni poticaji koji su učinili plodnim filozofski i teološki razgovor s prirodoznanstvom“¹⁸ i, posebno, s evolucijskom biologijom.

Istovremeno i crkveno učiteljstvo pokazuje sve veći oprez i suzdržanost u suprotstavljanju prirodnoznanstvenoj paradigmi i osudama teorije evolucije.

Međutim, još uvijek je bilo mnogo nepovjerenja, otpora i oštrih odbacivanja mogućnosti približavanja i promjene stava Crkve i njenog učiteljstva prema prirodnoznanstvenoj paradigmi i teoriji evolucije. Djela autora, katoličkih teologa i znanstvenika, u kojima se pokušalo pomiriti evoluciju i katoličanstvo ili pak promišljati stvaranje svijeta i čovjeka *na horizontima evolutivne teorije*, i dalje su tretirana kao „heretička“ literatura i završavala su na Indeksu zabranjenih knjiga

14 Josip Balabanić, „Može li kršćanin biti iskreni pristaša teorije evolucije?“, u *Kršćanstvo i evolucija*, Nikola Bižaca, Josip Dukić i Jadranka Garmaz (ur.), str. 76.

15 Teodosijus Dobžanski, *Evolucija čovečanstva* (Beograd: Nolit, 1982), str. 13.

16 Tejar de Šarden, *Fenomen čoveka* (Beograd: Bigz, 1979), str. 9.

17 Julian S. Huxsley jedan je od kreatora nove evolucijske sinteze i autor predgovora engleskom izdanju knjige P. Teilharda de Chardina *The Phenomenon of Man*.

18 Schönborn, „Predgovor“, u *Stvaranje i evolucija*, Stephan Otto Horn i Siegfried Wiedenhofer (ur.), str. 9.

(*Index librorum prohibitorum*).¹⁹ Takav odnos je, manje-više, zadržan i kasnije. Jedan od upečatljivijih primjera jesu i mjere koje je Crkva primijenila prema P. T. de Chardinu, koji je upravo pripadao vremenu u kojem su se zadobivale osnovne pretpostavke za drukčije stavove i nagovještavale promjene odnosa Katoličke crkve prema prirodnoznanstvenoj paradigmi i evoluciji.

Sudbina ovog izuzetnog znanstvenika (paleontologa) i isusovačkog teologa na poseban način je interesantna, tužna i potresna. Zbog svojih stavova o evoluciji i interpretacije kršćanstva u skladu s njom, izgubio je svoju katedru na Katoličkom institutu u Parizu. Njegova djela, u kojima je izložio svoje shvatanje evolucije, kosmosa i čovjeka, kritizirali su mnogi dogmatizirani teolozi i katolički intelektualci, a Crkva ih je zabranila. Ona je, u monitumu (opomeni) *Sanctum officium*²⁰ iz 1962. godine, stavila zabranu na prodaju i prevođenje njegovih djela s obrazloženjem da su njegove interpretacije evolucije i teološki model koji primjenjuje – teološki sumnjivi i opterećeni zabludama. P. Greene, profesor na istom Katoličkom institutu na kojem je predavao i T. de Chardin, također je isticao da su njegovi osnovni stavovi o evoluciji, čovjeku i kozmosu rasplinuti i dvosmisleni, te neprihvatljivi za Katoličku crkvu. Jacques Maritain, poznati francuski katolički filozof, u T. de Chardinovim stavovima o svijetu i životu vidi mnoštvo opasnih, pseudofilozofskih formulacija, koje su oformljene u teoretsku doktrinu. Kritičari T. de Chardina, među kojima je bilo i uticajnih mislilaca, objavljivali su u *L'Osservatore Romano*, službenim novinama Svete stolice, niz komentara o opasnim odjecima njegovih stavova i njihovoj neprihvatljivosti. Crkva ga je prognala 1951. godine na teritorij države New York, upravo u vrijeme pontifikata Pija XII „u toku čišćenja, sukladno enciklici *Humani generis*“, kako, u svojim *Sjećanjima*, tvrdi Hans Küng. Bezimeno je sahranjen, ispratio ga je samo jedan čovjek, da mu se gotovo ne zna za grob: izbrisan iz sjećanja – ‘demnatio memoriae’.²¹

Najava novog razdoblja u odnosima Katoličke crkve prema prirodnoj znanosti i teoriji evolucije

Iako je, kao što smo vidjeli, od same pojave teorije evolucije mnogo katoličkih teologa i znanstvenika pisalo protiv nje, bespoštedno je kritiziralo i odbacivalo, Crkva, sve do polovine XX stoljeća, nikada nije zauzela jasan službeni stav o njoj. Crkva je također nikada nije službeno osudila, vjerovatno poučena i Galileovim slučajem.

19 Wolters, *The Catholic Church and Evolutionary Theory*, str. 454.

20 *Sanctum officium* nasljeđuje tradiciju, smatra se i mnoge metode, inkvizicije. U njegovoj nadležnost su svi poslovi učenja vjere i morala. Kasnije će biti poznat pod imenom Kongregacija za učenje vjere, na čijem je čelu, prije nego je postao papa, niz godina bio J. Ratzinger. Smatra se najpouzdanijom vatikanskom institucijom i istinskim središtem njegove moći.

21 Vidi npr. Küng, *Izborena sloboda*, str. 105; Bižaca, “Učiteljstvo i evolucija”, str. 118.

Prekid gotovo potpune službene šutnje prethodnika i jasni nagovještaji promjene odnosa Katoličke crkve prema evolutivnoj paradigmi dogodit će se tokom pontifikata pape Pija XII, koji je, smatra se, više od prethodnih papa bio zainteresiran za kretanja u modernoj prirodnoj znanosti i za osluškivanje njenih glasova. To je sasvim oprezno i škrto najavljeno prvo u govoru na Papinskoj akademiji znanosti 1941. godine a potom nešto jasnije u njegovoj ranoj enciklici *Divino afflante Spiritu* iz 1943. godine. U ovoj enciklici on je dopustio *za biblijsku znanost jedno istinsko oslobađanje, moderne metode, arheologiju, paleontologiju* itd., *kao i uzimanje u obzir značenja različitih literarnih formi teksta*²² u tumačenju Biblije, što je donekle nagovijestilo mogućnost prihvatanja i njenih drukčijih, prije svega metaforičkih i duhovno-simboličkih, čitanja u kontekstu novog duha vremena i prirodnoznanstvenih izazova.

Ipak, konkretnu najavu početka zaokreta u odnosima Katoličke crkve prema prirodnoj znanosti označila je pojava enciklike Pija XII *Humani generis* (Postanak čovjeka) 1950. godine. Njome je istovremeno nagoviješteno i novo razdoblje ne samo u njenim odnosima prema prirodnoznanstvenim postignućima općenito nego i prema teoriji evolucije, posebno. Riječ je o *prvoj eksplicitnoj javnoj izjavi o evoluciji jednog crkvenog autoriteta*²³ koja dopušta, kako stoji u Enciklici, „da se nauka ‘evolucionizma’ ispituje, prema današnjem stanju profanih nauka i svete teologije (...)“²⁴ što će uskoro postati osnova za stanovito relaksiranje, do tada vrlo tvrdih i isključivih, stavova u odnosu na evoluciju. Enciklika je nakon toliko vremena prepustila „pitanje nastanka svake pojedine vrste onoga što živi strukovnoj mjerodavnosti prirodnoznanstvenog istraživanja, a jedino je zadržala antropološko ograničenje koje glasi da se čovjeka ne može objasniti samo na temelju bioloških sveza i odnosa“,²⁵ čime se ukazuje na ključni stav: čovjek je nesvodiv na materiju bez duha, jer je biće s duhovnom dušom i vlastiti početak i on ukazuje na Stvoritelja.

Enciklika *Humani generis* pape Pije XII postaje osnova i za formiranje novog *evolucijskog senzibiliteta* i otvorenijih odnosa prema teoriji evolucije i *velikom prasku* prije svega u crkvenim krugovima, čime su otkrivena vrata njenoj budućoj recepciji.²⁶ On je upozorio:

Učiteljstvo Crkve nije suprotstavljeno teoriji evolucije koja je predmet istraživanja i rasprava među stručnjacima. Ovdje se teorija evolucije shvata kao istraživanje porijekla ljudskog tijela od već preegzistentne žive materije, jer nas katolička vjera obvezuje da čvrsto držimo da je duša stvorena neposredno od Boga (...) (DS 3896).²⁷

22 Küng, *Izborena sloboda*, str. 105.

23 Wolters, „The Catholic Church and Evolutionary Theory“, str. 458.

24 Enciklika *Humani generis*, 36. Citirano prema: Ivan Kešina, „Moderna evolucionistička teorija i kršćanska slika čovjeka“, *Bogoslovska smotra*, 70:1 (2000), str. 105.

25 Schönborn, „Predgovor“, u *Stvaranje i evolucija*, Horn i Wiedenhofer (ur.), str. 8.

26 Chaberek, *Catholicism and Evolution*, str. 175-185.

27 Chaberek, *Catholicism and Evolution*, p. 227.

Dakle, postaje moguća hipoteza kako je ljudsko tijelo genetički, tj. evolucijom vezano uz neku životinjsku vrstu i da mu je početak u nekom zajedničkom pretku. Što se tiče ljudske duše, koja nije predmet prirodoslovnih znanosti, ostaje nepromijenjen nauk Crkve da Bog izravno stvara svaku pojedinu dušu. Ova tako osjetljiva pitanja treba da proučavaju stručnjaci s obaju područja, pri čemu Crkva sebi pridržava posljednji sud iz domene vlastitih znanstvenih kompetencija.²⁸

Ovakav stav kritizirao je K. Rahner. Prema njegovom mišljenju, shvaćanje da čovjek po svom tijelu potječe evolucijom iz životinjskog carstva, a da je po svojoj duši neposredno stvoren od Boga tvori dualističku i platonističku dihotomiju, što je sa stanovišta kršćanstva neodrživo.

Poseban značaj enciklike *Humani generis* je u tome što je prvi službeni dokument Katoličke crkve koji, nakon toliko vremena, evoluciji posvećuje posebnu i izravnu pažnju i u kojem se evolucija više ne osuđuje i ne odbacuje, u smislu ranije prakse. Štaviše, njome crkveno učiteljstvo „prvi put javno priznaje evolutivnom fenomenu karakter ozbiljne znanstvene hipoteze“,²⁹ koju treba pažljivo i odgovorno proučavati. Stoga će ona neposredno doprinijeti tome da sve veći broj teologa počinje misliti da evolutivni diskurs nije *jezik sotone*, da evolucija i kršćanski nauk o stvaranju nisu potpuno suprotstavljeni jedno drugome, niti su međusobno isključivi, te da u nekim tačkama mogu biti i komplementarni.

Enciklika *Humani generis* imala je, naravno, mnogo širi kontekst i dio je nastojanja da se, pored ostalog, pokrenu odgovori na teološku i epistemološku krizu koja je zahvatila Crkvu. Ona je, osobito u krugovima rimskih profesora teologije, predstavljena i kao nužna korektura „veoma opasnih shvaćanja glede milosti naravi ‘nadnaravi’, vrijednosti dogmatskih formulacija, dokazivosti Božije egzistencije, evolucije i istočnog grijeha, kršćanske filozofije i učenja Tome Akin-skog (tomizma)“.³⁰

Nakon stanovitog otvaranja vrata prihvatanju teorije evolucije i nade, koju su početkom pedesetih godina iskazali papa Pije XII i nemali broj katoličkih teologa prema teoriji evolucije i teoriji *velikog praska* – u kojim su oni vidjeli znakove *fiat luxa* (neka bude svjetlost) i svojevrjne dokaze Božijeg postojanja – neki teolozi i sveštenici znanstvenici, kao što su poznati tomista R. Garrigou-Lagrange i A. M. Schmaus (pisac, u katoličkim krugovima, vrlo cijenjene knjige *Dogmatica cattolica*), iskazali su jasnu suzdržanost i duboku skepsu. Stavovi Pija XII iznenadili su i uglednog belgijskog astronoma, matematičara i sveštenika – inače rodonačelnika ideje o *velikom prasku* – Georgesa Lemaîtrea i izazvali njegovu zabrinutost. On je zamolio Papu da ga primi kako bi razgovarali o stavovima iz enciklike *Humani generis* o evoluciji i *velikom prasku*. Nakon razgovora, koji je bio otvoren i, po

28 Kešina, „Stvaranje i evolucija“, str. 380-381.

29 Bižaca, „Učiteljstvo i evolucija“, str. 116.

30 Küng, *Izborena sloboda*, str. 133.

svemu sudeći, nimalo ugodan, Papa izgleda nikada više nije spominjao ove znanstvene teorije. Šta je bio razlog tome? Georges Lemaître je Papi, pored ostalog, rekao *da ćemo, ako pogledamo iz perspektive povijesti znanosti, vidjeti da je znanost nepregledno polje preminulih teorija*, te da svaku znanstvenu teoriju – uključujući i teoriju evolucije i velikog praska – Crkva mora temeljito, s velikom odgovornošću i oprezom prosuđivati prije nego joj ukaže povjerenje i uvede je u teološki diskurs o porijeklu čovjeka i nastanku univerzuma. Svako zasnivanje nekog teološkog stava i, osobito, izvođenje dokaza o Bogu koji je Vječni i Apsolutni Stvoritelj, na hipotezama koje je definirao čovjek i koje su po svojoj naravi relativne, promjenljive i prolazne, zabrinjavajuće je problematično i potencijalno teološki subverzivno. Kako je moguće sa stanovišta religije opravdati tako što, pitao je znanstvenik i teolog Lemaître. On je također upozorio Papu na problem koji bi mogao nastati ako religija prihvati znanost kao kriterij, a ona potom pokaže da je u kontradikciji s nekim temeljnim dogmama kršćanstva.³¹

Kritike papi Piju XII, vezane za stavove o evoluciji koji su izneseni u enciklici *Humani generis*, dolazile su i spolja, izvan crkvenih krugova. Tako npr. savremeni njemački filozof i znanstvenik Gereon Wolters, osim što primjećuje da Enciklika ne potiče *galilejski sukob* i da, nakon toliko vremena, izražava prilično relaksiran stav o evoluciji, njenom tekstu prigovara zbog stanovite zamagljenosti *niskom epistemološkom stručnošću*, koja je, kako on misli, jedna od prepoznatljivijih karakteristika crkvenih dokumenata do danas.³²

Ipak, Crkva je enciklikom *Humani generis* uputila jasnu poruku da se želi približiti prirodnoj znanosti i razgovarati s njom, suzdržavajući se, pritom, od mišljanja u njena područja bavljenja, ali također da i dalje ima oprezan i propitujući stav prema teoriji evolucije.

Papa Ivan Pavle II: “Teorija evolucije je više od teorije i djelotvorno je dokazana činjenica”

Odlučnije korake od papa Pija XII, u smjeru uvažavanja rezultata prirodne znanosti i prihvatanja teorije evolucije, poduzeo je papa Ivan Pavle II. U svom obraćanju na Plenarnom zasjedanju Papinske akademije znanosti 1996. godine on je prvo potvrdio stav Pija XII iz enciklike *Humani generis*, a potom i nedvojbeno

31 Vidi: Giuseppe Tanzella-Nitti, *The Pius XII – Lemaître Affair (1951–1952) on Big Bang and Creation*, dostupno na: <http://inters.org/pius-xii-lemaître/2016/>, pristupljeno 9. 3. 2019; Alexander Van Biezen, “Between Religion and Science: Georges Lemaître, Pope Pius XII and The Big Bang Theory” (Delft: Published in *Student Research Conference*, TU Delft, 2014), str. 31-33; Bižaca, „Učiteljstvo i evolucija“, str. 117-118.

32 Wolters, „The Catholic Church and Evolutionary Theory“, str. 458.

afirmativno progovorio o vrijednosti evolutivnog tumačenja povijesti života na zemlji i teoriju evolucije priznao adekvatno potvrđenom teorijom.³³ Papa je kazao da danas, gotovo pola stoljeća nakon objavljivanja Enciklike (*Humani generis*), nove spoznaje omogućene znanstvenim otkrićima postignutim u različitim područjima znanosti čine razvidnim da je teorija evolucije *više od teorije*³⁴ te da je ona *djelotvorno dokazana činjenica*. Stoga on, zajedno s velikim dijelom novije katoličke teologije, smatra da je itekako moguće smisljeno i uvjerljivo međusobno artikulirati evolutivni diskurs i teološki govor o stvaranju.³⁵

Više se prevalentno ne dovodi u pitanje da teorija evolucije daje cjelovita objašnjenja biološke povijesti života na Zemlji, u čemu joj ni jedna druga teorija ne čini konkurenciju. Međutim, kada je riječ o stvaranju, zadržan je teološki stav da to nije pitanje biologije ili neke druge prirodne znanosti, nego pitanje metafizike i teologije. Prema stavovima teologa,

božanska uzročnost može biti aktivna u procesu koji je istovremeno nasumičan i vođen. Evolucijski mehanizam nasumičnog djelovanja takav je samo zato što ga je Bog takvim i omogućio. Nevođeni evolucijski proces – jedan koji se nalazi izvan granica božanske providnosti – jednostavno ne može postojati.³⁶

U svom obraćanju Papa je ukazao i na to da postoje različite teorije o evoluciji i njihove različite interpretacije, svaka temeljena na zasebnoj filozofiji i sa svojim vlastitim hermeneutičkim instrumentarijem: materijalističkim, redukcionističkim, spiritualističkim itd.,

što znači da se teorija evolucije može različito interpretirati zavisno od filozofije koju interpretira slijedi. Uloga filozofije je od presudnog značaja u pojašnjenju teorije evolucije, jer se tek na njega može nadovezati teološko.³⁷

Time je Papa implicirao neprihvatljivost Darwinove inačice evolucije, prema kojoj se ljudski um razvijao isključivo kao posljedica promjene tvari. Olahko i slijepo prihvatanje darvinizma može odvesti u nevjerovanja, kao što i neodgovorno

33 Vidi: Wolters, „The Catholic Church and Evolutionary Theory“, str. 460.

34 Prema ovoj ocjeni tiho neslaganje – opet u terminologiji vatikanske epistemologije – izražava papa Benedikt XVI, koji tvrdi da je Ivan Pavao II „imao razloga, kad je to rekao (‘evolucija više od teorije’), ali da teorija evolucije još nije cjelovita znanstveno potvrđena teorija“. Ostavlja se dojam da opaska pape Benedikta XVI ima intenciju da umanjí ocjenu njegovog prethodnika.

35 Nikola Bižaca, „Papa i evolucija“, *Crkva u svijetu*, 42:3 (2007), str. 403-406.

36 Nikola Vranješ i Tomislav Miletić, „Teorija evolucije u suvremenom pastoralno-katehetskom kontekstu“, *Riječki teološki časopis*, 21:2 (2013), str. 487.

37 Matulić, „Teologija i evolucijaka biologija“, str. 664.

odbacivanje evolucije može odvesti u neku vrstu fideizma, a ni jedno od toga ne može se, sa stanovišta Crkve, smatrati ispravnim.

Pozivajući se na enciklicku *Humani generis* Pija XII, papa Ivan Pavle II formulirao je dva jasna metodološka naputka: evolucija se ne smije prihvatiti kao da je već konačno dokazana istina i poruka objave o toj temi ne smije se zanemariti.³⁸

Kontekstu Papinih obraćanja pripada i sasvim jasno formuliranje vrlo široke epistemološke pozicije po kojoj nijedna znanstvena teorija, ako je znanstveno dokazana, ne može biti u suprotnosti s vjerom, jer se sva zbivanja u svijetu odvijaju po prirodnim zakonima, a to su zakoni koje je stvorio Bog. Stvarajući svemir, Bog je stvorio i prirodne zakone po kojima se zbivanja dalje odvijaju. Stoga, nema nikakvog stvarnog razloga da se teorija evolucije, ukoliko stekne status znanstveno dokazane istine, bezrezervno ne prihvati sa stanovišta kršćanstva; jer ono što je znanstveno dokazano (ukoliko je odista dokazano) ne može biti u suprotnosti s vjerom ako se ima na umu da se sve u realnom svijetu odvija u skladu s prirodnim zakonima koje je Bog stvorio.

Prema ovom teološki otvorenijem i afirmativnijem pristupu teoriji evolucije, postaje prihvatljivo, štaviše logično i kompatibilno, da se znanstvenik koji vjeruje u Boga bavi istraživanjem same osnove života uz pomoć genetičkih alata i molekularne biologije, te da evolucija i vjera u Boga, bez opasnosti zapadanja u neki novi veliki nesporazum, mogu ići zajedno međusobno se ne poričući. Ovim se implicira da je evolucija, shvaćena kao porijeklo od zajedničkog pretka, istina koja je potvrđena dokazima iz fosilnih nalaza i, osobito, proučavanjem DNK-a, kao i to da je postala sasvim razvidna povezanost ljudskih bića sa svim drugim živim bićima. Za većinu teističkih evolucionista, uključujući i mnoge teologe i crkvene učitelje, ova *znanstvena istina* postaje sasvim prihvatljiva i za religiju, jer je postalo jasno da evolucija ipak ne isključuje Boga i da dopušta da bude shvaćena i kao Božiji plan stvaranja, odnosno kao proces koji je u nekom smislu teleološki vođen.

Unatoč brojnim sporenjima koja su uslijedila unutar i izvan Crkve, pa i stanovitim naknadnim osobnim kolebanjima, poslanica Ivana Pavla II o teoriji evolucije pozdravljena je – kako npr. primjećuje i R. Dawkins, jedan od najfanatičnijih kritičara religije među znanstvenicima – kao još jedan primjer zблиžavanja znanosti i religije u 20. stoljeću.³⁹ Osim toga, njegovi stavovi izrečeni u njoj postat će osnova za nekoliko važnih distinkcija i za zaokret u teološkom razumijevanju evolucije, kao i za nesuzdržanije i pouzdanije informiranje egzegeta i teologa o rezultatima i postignućima prirodnih znanosti; crkveno učiteljstvo evoluciju više neće moći posmatrati tek kao jednu puku hipotezu, nego kao, kako kaže Joseph Ratzinger, *stvarnost koju možemo vidjeti ispred nas i koja obogaćuje naše znanje o*

38 Vidi više u: Chaberek, *Catholicism and Evolution*, str. 230-242.

39 Ričard Dokins, *Đavolov kapelan* (Smederevo: Heliks, 2009), str. 167

životu i biću kao takvom. Osim toga, ukazivano je na značajan nivo kompatibilnosti između evolucionizma i crkvenog naučavanja o nastanku čovjeka itd.⁴⁰ Sve će to kasnije, *mutatis mutandis*, biti odraženo i u definicijama *teističkog evolucionizma*. U Papinim stavovima nahodi se i svojevrsni poziv, prije svega katoličkom teološkom, filozofskom i znanstvenom umu, za produbljenije razvijanje vlastitih hermeneutičko-interpretativnih perspektiva u pristupu teoriji evolucije, drukčijih od onih redukcionističkih, nastalih u modernoj prirodnoznanstvenoj paradigmi i koje pretendiraju biti jedino mjerodavne.

Stavovi Katoličke crkve o evoluciji bili su predmet, mahom pažljive, dobro odmjerene i diskretne, analize. Međutim, bilo je i, manje-više, otvorenih kritičkih tonova kako *ad intra*, od nekih teologa, crkvenog učiteljstva i katoličkih znanstvenika, tako i *ad extra*, od ateističkih evolucionista, kreacionista i pristalica inteligentnog dizajna. Tako je npr. stavove pape Ivana Pavla II o evoluciji agresivni ateista R. Dawkins nazvao neuvjerljivim i licemjernim. On kaže da su mu od njih draži stavovi kršćanskih kreacionista i fundamentalista, koji jednostavnije, bez svojevrsne hipokrizijske koprene, nedvojbeno pokazuju da je religija praznovjerje. Dawkins inače smatra da su naponi Crkve da se približe znanosti i religija samo “plitka, isprazna, šuplja, eufemistička obmana”⁴¹ i od teologa *zabtijeva* da se, ako žele da ostanu poštenu, opredijele za znanost i protiv čuda ili za čuda, a protiv znanosti.⁴²

Neslaganja s teorijom evolucije i jasni kritički tonovi zbog njenog prihvatanja u Katoličkoj crkvi otvoreno su izraženi i u izlaganjima nekih uglednih teologa, filozofa i prirodnih znanstvenika na Međunarodnom katoličkom simpoziju o stvaranju, koji je održan 2002. godine u Rimu. Održavanje ove konferencije, i nekoliko drugih koje su nakon nje uslijedile, neposredno je potaknuto stavovima pape Ivana Pavla II o evoluciji i *velikom prasku*. Konferencijom se željelo doprinijeti posvješćivanju važnosti cjelovite obnove tradicionalnog katoličkog učenja o stvaranju, pri čemu se, prije svega, mislilo na one teologe i crkvene učitelje koji to gube iz vida i koji, uslijed toga, prihvataju teoriju evolucije kao dokazanu istinu. Jedno od zapaženijih bilo je izlaganje *Evolution and Creationism – Theological Considerations (Evolucija i kreacionizam: Teološka razmatranja)*, poznatog katoličkog teologa, biskupa Andreasa Launa. Prema njegovom mišljenju, ponašanje mnogih današnjih teologa postalo je žalosna stvarnost Katoličke crkve. On smatra kako „danas postoji veća opasnost da teolozi prihvate znanstvenu teoriju prebrzo negoli da je odbace bez dužnog razmatranja“. Stoga insistira da *teolozi neizostavno prihvate kriticizam, koji je dokazao da je evolucija odista nemoguća, te izvodi zaključak da bi teolozi morali napustiti teoriju evolu-*

40 Vidi: Matulić, „Teologija i evolucijska biologija“, str. 664.

41 Dokins, *Đavolov kapelan*, str. 169.

42 Dokins, *Đavolov kapelan*, str. 169.

cije.⁴³ Iako biskup Launa daje vlastitu i, moglo bi se reći, ne sasvim uvjerljivu apologetsku interpretaciju Papinih stavova, njegovo izlaganje sadrži i njihovu, više implicitnu, kritiku i neslaganje. On ističe da Ivan Pavle II jasno govori o tome na što se odnosi nadležnost magisterija; riječ je o prirodi čovjeka. U vezi s tim Papa citira Pija XII: “Porijeklo ljudskog tijela dolazi kroz živu materiju koja je postojala prije, a duhovnu dušu stvorio je Bog izravno” (HG 36), potom nastavlja: Kao rezultat toga, evolucijske teorije, zbog filozofija koje ih inspiriraju, smatraju da duh izvire ili iz sila žive materije ili da je jednostavan epifenomen te materije, što je nespojivo s istinom o čovjeku.⁴⁴

Profesor Launa smatra da se deskripcija teorije evolucije pape Ivana Pavla II kao nečega što je “više od hipoteze” nikako ne može shvatiti u kategorijama njene neupitnosti i još manje kao napatuk katolicima da neizostavno treba da je prihvate kao istinu. Osim toga, Papa govori vrlo uopšteno o “novim percepcijama” koje podržavaju ideju evolucije, ali on ne kaže šta te “percepcije” znače. Dakle, on ih ne definira. Također, njegovo pozivanje na visoki stepen prihvatanja teorije evolucije po svojoj je naravi niske argumentacijske vrijednosti – prema Tomi Akvinskome najslabiji od svih argumenata kojima se služi znanost.⁴⁵

Kolebanja Pape Benedikta XVI

Papa Benedikt XVI bio je jedan od najobrazovanijih papa modernog doba, pouzdan katolički teolog najvišeg stepena mjerodavnosti i vrlo osebujnog karaktera. Odbijao je podavati se diktatu doba *neprisutnog Boga* i duhu postmoderne, koji pogoduje bujanju *kulture svedopuštenosti* i stalnom prilagođavanju *mainstream* tokovima vremena, čemu se često potčinjavala i sama Crkva. Stoga, iz svoje duboke katoličke samosvijesti, ustrajno insistira „da se Božija riječ očuva u njezinoj veličini i čistoći – protiv svih pokušaja prilagođavanja i razvodnjavanja“.⁴⁶

Rano je, dok je još bio profesor na univerzitetima u Regensburgu i Tübingenu, prepoznao važnost pitanja odnosa religije i znanosti i, posebno, „metodološku i egzistencijalnu neizbježnost suočenja teologije i evolutivne teorije“.⁴⁷ Također je ukazao na nedostatak teologije *Stvaranja* i potrebu predanijeg rada na originalnoj teoriji „Stvaranja na duhovnoj razini koja bi bila ravnopravna sa prirodnim znanostima“.⁴⁸ Ovim temama posvetio je veću teološku i filozofsku pažnju nego bilo koji papa prije njega u modernom dobu.

43 Andreas Laun, “Evolution and Creation – Theological Considerations”, u *Proceedings of 2002 Rome Symposium* (24. oktobar 2002), dostupno na: www.kolbecenter.org, pristupljeno 23. 2. 2020.

44 Laun, “Evolution and Creation”, dostupno na: www.kolbecenter.org.

45 Laun, “Evolution and Creation”.

46 Papa Benedikt XVI, *Posljednji razgovor s Peterom Seewaldom* (Split: Verbum, 2016), str. 11.

47 Bižaca, „Učiteljstvo i evolucija“, str. 124.

48 Schönborn, *Stvaranje i evolucija*, str. 145-146

Okvir raspravama Benedikta XVI o teoriji evolucije, evolucionizmu i stvaranju čine pitanja o odnosu između razuma i religije. Stoga je za njega najodsudnije pitanje: Da li je u početku bio um (*logos*) ili ne-um. Može li se dovesti u održiv odnos evolucija i evanđeoski stav da Bog djeluje *syn logo, s logosom kao svojom stvaralačkom moći*?⁴⁹

U svom predavanju, koje je održao na Sorboni, u Parizu 1999. godine, Joseph A. Ratzinger (Benedikt XVI) govorio je o tome da se vjera i razum, znanost i religija, fizika i metafizika ne mogu razdvajati, te da samo zajedno mogu davati odgovore na neka bitna pitanja o svijetu, životu i čovjeku, njihovom nastanku i smislu postojanja. U tom pogledu postavljaju se i ona *posljednja* pitanja o uzroku i biti stvari, na koja prirodna znanost i evolucijsko učenje nemaju odgovora.

Riječ je o pitanju stoji li na početku svijeta stvari i u njihovu temelju razum odnosno ono što je razumno, ili ne stoji.

Riječ je o pitanju je li ono što je zbiljsko nastalo temeljem slučaja i nužnosti (...), dakle nastalo iz ne-razumskog, je li dakle razum slučajan nusproizvod ne-razumskoga te je u oceanu ne-razumskoga u konačnici bez značenja, ili ostaje li kao nešto istinito ono što tvori temeljnu uvjerenost kršćanske vjere i njezine filozofije: *In principio erat Verbum*⁵⁰ – u početku svijeta stvari stvarateljska moć razuma... To posljednje pitanje ne može se više ... razriješiti putem prirodnoznanstvenih dokaza... Ne može li razum doista odustati od davanja prednosti razumskomu pred ne-razumskim, odustati od primordijalnosti Logosa, a da sam sebe ne ukine?⁵¹

J. Ratzinger je snažno, svakom prigodom, težio pokazati da religija i znanost, vjera i razum nisu protivnici koji se nužno sukobljavaju, te da je razum jamstvo da religija ne isklizne u samoobmanjujuće fantazije i nasilni fanatizam. Ova tema dominantno počela je privlačiti njegovu pažnju i o njoj je, u formatu katoličkog teologa najvišeg nivoa kompetentnosti, govorio često. To je činio i u krugu svojih učenika (Schülerkreis), nekadašnjih doktoranata i habilitanata, s kojima se godinama redovno sastaje u Castel Gandolfu, papinskom ljetnikovcu nedaleko od Rima i u Gustav Siewerth akademiji u Baden-Wuerttembergu (Njemačka). Interesantno je primijetiti da je u Gustav Siewerth akademiji 2009. godine održana katolička kreacionistička konferencija, kojoj je papa Benedikt XVI dao svoj apostolski blagoslov, što je bilo predmetom kritike u liberalnijim krugovima Katoličke crkve, među znanstvenicima i filozofima.

49 Christoph Card. Schönborn, „Papa Benedict XVI on ‘Creation and Evolution’“, u *Scientific Insights into the Evolution of the Universe and of Life*, Werner Arber, Nicola Cabibbo i Marcelo Sánchez Sorondo (ur.) (Vatican City: The Pontifical Academy of Sciences, 2009), str. 13.

50 „U početku bijaše Riječ“ (Iv 1,1) (*prim. prev.*)

51 Citirano prema: Schönborn, „Predgovor“, str. 21-22.

O religiji i znanosti, vjeri i razumu Benedikt XVI održao je zapaženo – ali u dijelovima, osobito kada je riječ o muslimanima, sporno – predavanje u Regensburgu 2006. godine, na Univerzitetu na kojem je ranije radio kao profesor. U okviru odnosa između razuma i vjere, znanosti i religije, kao glavnih tema svog intelektualnog interesa, Papa je govorio i o teoriji evolucije i o evolucionizmu. Ukazao je na opasnu stvarnost moderne, uveliko scijentizirane znanosti i, posebno, na njen sasvim suspektan odnos prema razumu. Naime, znanost postaje mjera svemu što jeste, tako i razumu; ona ga sve više osiromašuje, reducira i ograničava na ono što se smatra „strogo znanstvenim“ i što odgovara kanonima njene moderne manifestacije. Takva, znanstvena (zlo)upotreba razuma istiskuje religiju i etiku i smješta ih u područje subjektivnog. Otuda njegovo oštro suprotstavljanje scijentističkoj redukciji razuma, njegovoj patologiji i patologiji religije i istovremeno uporno zalaganje za „proširivanje (našeg) pojma razuma i njegove primjene“,⁵² kao i za posvješćivanje nužnosti da „moderna znanstvena razum prihvati racionalnu strukturu materije i podudarnost našeg duha s prevladavajućim racionalnim strukturama prirode“.⁵³

Papa Benedikt XVI pokazao je skepsu i, moglo bi se reći, *učenu suzdržanost* prema recentnim stavovima značajnog broja katoličkih teologa, intelektualaca i crkvenog učiteljstva o evoluciji i, u tom pogledu, prema stavovima svog prethodnika Ivana Pavla II. Iako je tvrdio da je Ivan Pavle II imao razloga kada je objavio da je evolucija više od hipoteze, on nije u potpunosti dijelio njegovo stanovište. Prema mišljenju Benedikta XVI *teorija evolucije još nije cjelovita i konačno znanstveno potvrđena teorija*. Ovim svojim stavom on je ipak, kako tvrdi njemački filozof i znanstvenik Gereon Wolters, želio umanjiti vrijednost suda o evoluciji svog prethodnika,⁵⁴ te ukazati na to da je možda ipak preoptimističan.

U svom nastupnom papinskom govoru 2005. godine već je proglasio jasno i glasno da „nismo slučajni i besmisleni proizvod evolucije. Svatko je od nas plod Božje zamisli. Svatko je željen, svatko je voljen, svatko je potreban“.⁵⁵

Često je podsjećao da istraživanja u biologiji vezana za teoriju evolucije još traju, stoga nije neobično da službena Crkva ostaje oprezna u ovoj raspravi. Otuda je pozivao na strpljenje prije donošenja konačnog suda, kao i na suzdržanost prije bilo kakve osude. Papa Benedikt XVI također ukazuje i na to da su već izvjesno vrijeme na djelu *žestoke rasprave između* takozvanog “kreacionizma” i evolucionizma, koje su opterećene isključivošću i monoperspektivnošću:

52 Schönborn, „Papa Benedict XVI on ‘Creation and Evolution’“, str. 15.

53 Schönborn, „Papa Benedict XVI on ‘Creation and Evolution’“, str. 15.

54 Vidi: Wolters, „The Catholic Church and Evolutionary Theory“, str. 460.

55 Iz homilije pape Benedikta XVI prilikom njegovog uvođenja u službu. Citirano prema: Schönborn, „Predgovor“, str. 7.

Trenutno vidim u Njemačkoj, ali također i u Sjedinjenim Državama, pomalo žestoke rasprave koje se vode između takozvanih ‚kreationista‘ i evolucionista, predstavljenih kao da su međusobno isključive alternative: oni koji vjeruju u Stvoritelja ne bi mogli prihvatiti evoluciju, a oni koji umjesto toga podržavaju evoluciju morali bi isključiti Boga. Ova antiteza je apsurdna jer, s jedne strane, postoji toliko znanstvenih dokaza u korist evolucije, čiju stvarnost možemo vidjeti i koja obogaćuje naše znanje o životu i biću kao takvom. Ali, s druge strane, učenje evolucije ne odgovora na sva pitanja, posebno ne na veliko filozofsko pitanje: odakle sve dolazi i kako je sve počelo te, u konačnici, dovelo do čovjeka.⁵⁶

Neosporno je da prirodne znanosti i evolucionizam daju odgovore na mnoga pitanja iz domene svojih proučavanja. Međutim oni, kako misli Papa, impliciraju i ona pitanja koja su, po samoj svojoj naravi, *ponad i izvan područja koja su navlastito njihova i kao takva se moraju dodijeliti filozofiji*. Pritom, on prije svega misli na ona pitanja koja ukazuju da evolucijsko naučavanje još nije potpuna i znanstveno verificirana teorija, da znanost ne raspolaže metodama koje bi mogle eksperimentalno potvrditi ili osporiti pretpostavku o hiljadama generacija živih bića, da evolutivna teorija još nije dovoljno jasno obrazložila problem evolutivnih „skokova“, kao ni to da evolucijska znanost nije dovoljno plauzibilno objasnila kako je moguće da su se prolazi prema višim stepenima života ipak dogodili uprkos vrlo ograničenom broju pozitivnih mutanata i tako uskih, poput „iglenih ušica“, *provlačenja*.⁵⁷

Zbog očite nemogućnosti da se, u tokovima prirodne znanosti, dospije do neoborivih odgovora na mnoga pitanja o evolucijskim procesima i, posebno, o odnosu prirodne znanosti i religije, Benedikt XVI poticao je na propitivanje i drugih mogućnosti, svjedočio otvorenost i pokazivao razumijevanje i prema mišljenjima onih katoličkih teologa i intelektualaca koji su se tiho protivili ili izražavali suzdržanost prema sve otvorenijem prihvatanju teorije evolucije od strane službene Crkve. Dopuštao je, ponekad i uz neposredno vlastito učešće i podršku, da se čuju i glasovi kreationista i zastupnika inteligentnog dizajna unutar Crkve, mada ih nikada nije oficijelno odobrio. Poticao je otvorene rasprave i slobodno iznošenje stavova, osobito onih zasnovanih na rezultatima najnovijih prirodnoznanstvenih istraživanja, kao i onih koji su dio ozbiljnih filozofskih promišljanja. Stoga je dopuštao, često i neposredno podržavao održavanje značajnog broja konferencija, kolokvija i rasprava na kojima su uzimali učešća neki od najuglednijih zapadnih znanstvenih, filozofskih i teoloških umova današnjice. Tako je npr. zadužio kardinala Christopha Schönborna – svog bliskog prijatelja, uglednog teologa konzervativnih inklinacija i dobrog poznavaooca strujanja u odnosima

56 Dostupno na: http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2007/july/documents/hf_ben-xvi_spe_20070724_clero-cadore.html, pristupljeno 24. 2. 2020.

57 Papa Benedikt XVI, „Rasparava“ u *Stvaranje i evolucija*, Horn i Wiedenhofer (ur.), str. 167.

teologije i Katoličke crkve prema modernoj prirodnoj znanosti i teoriji evolucije – da dublje pronikne u problematiku i u aktualne rasprave između “evolucionizma” i “kreacionizma”.

Samo nekoliko mjeseci nakon što je počeo pontifikat Benedikta XVI kardinal Christoph Schönborn napisao je članak u *The New York Timesu*⁵⁸ u kojem je sugerirao da je neodarvinistička misao nespojiva s naukom Katoličke crkve i dao stanovitu podršku inteligentnom dizajnu. Ovaj članak Papa je oduševljeno podržao, tvrdeći kako je *Providnost odabrala njenog autora da ga napiše*.⁵⁹ Međutim, stavovi kardinala Schönborna naišli su na oštru kritiku teologa i katoličkih intelektualaca koji podržavaju teoriju evolucije i prihvataju znanstvene nalaze evolucijske biologije. Jedan od njih je i upravitelj papinskog opservatorija, isusovac George Coyne, nesuzdržani zagovornik teorije prirodne selekcije, koji je otvoreno kritizirao Schönbornovo stanovište. Kardinal se kasnije u medijima pokušao braniti izjavama da mu namjera nije bila sukobljavati se s teorijom evolucije kao takvom, nego s prelaženjem granica one znanosti koja nije znanost, već ideologija i u mnogo čemu svjetonazor, te da se želio zauzimati za znanstvene slobode. Tvrdio je kako i kršćani smiju razmišljati i slobodno raspravljati o spomenutim temama, ma koliko one bile osjetljive, uključujući i temu o “Intelligent Designu” (smislu i cilju u evoluciji) i kreacionizmu.

Benedikt XVI također je zamolio i krug svojih bivših učenika, s kojima se susretao svake godine na zajedničkom kolokviju, da se i oni suoče s pitanjima “evolucionizma” i “kreacionizma”.⁶⁰ Često se obraćao i nekim od najmjerodavnijih filozofa, prirodnih znanstvenika i teologa kao što su Peter Schuster, P. Paulo Erbrich, Robert Spaemann i Christoph Schönborn (među kojima je bilo i onih koji ili ne prihvataju teoriju evolucije ili imaju suzdržane stavove o njenoj sve otvorenijoj recepciji u Katoličkoj crkvi) da otvoreno i slobodno izlože svoje kritičke sudove o odnosu prirodne znanosti i religije, o situaciji teološke misli u relaciji s evolucijskom znanošću, također i o kreacionizmu, odnosno inteligentnom dizajnu, te o teističkom i ateističkom evolucionizmu.

Tome je u službi, dakako na sebi svojstven način, bila i Papinska akademija znanosti, koja je, pod pokroviteljstvom pape Benedikta XVI, raspravljala na plenarnim zasjedanjima i na specijaliziranim sastancima o situaciji u znanosti i religiji te o odnosu između kršćanske vjere u stvaranje i evolucije. Benedikt XVI želio je da Akademija – posredstvom svojih članova, uglednih znanstvenika iz različitih dijelova svijeta – upozna Crkvu s najnovijim rezultatima istraživanja u ovom području i omogućiti uvide u znanstvena znanja o prirodnoj stvarnosti poput onih o svemiru i kosmičkoj evoluciji, o pretpostavljenim multiverzumima ili tamnoj

58 Christoph Schönborn, “Finding design in nature”, *The New York Times* (7. juli 2005).

59 Vidi: Papa Benedikt XVI, “Rasparava”, str. 166.

60 Schönborn, “Predgovor”, u *Stvaranje i evolucija*, Horn i Wiedenhofer (ur.), str. 19.

tvari, o genetskim informacijama i genskim proizvodima posredstvom kojih se upoznaju funkcionalne karakteristike i molekularni mehanizmi koji doprinose povremenom generiranju genetskih varijanti – pokretača biološke evolucije.⁶¹

Jedno od plenarnih zasjedanja Papinske akademije znanosti, koje je održano 2008. godine također pod pokroviteljstvom pape Benedikta XVI, posvećeno je temi “Znanstveni uvidi u evoluciju svemira i života”. Znanstvenici, različitih orijentacija i filozofskih pogleda, pozvani su da slobodno i otvoreno prezentiraju svoje najnovije znanstvene rezultate koji mogu potvrditi ili, eventualno, dovesti u pitanje evolucijske teorije i omogućiti dublji uvid u evolucijske procese živog i neživog svijeta. I ovo zasjedanje trebalo je pomoći Papi i Katoličkoj crkvi da se u donošenju stavova i odluka o evoluciji, Stvaranju, svijetu, životu i čovjeku u svjetlu novih izazova, pored tradicionalne mudrosti, vjerskih uvjerenja i obrazovnih vrijednosti, uključe i prirodnoznanstvena znanja kao dominantna i zacijelo najuticajnija znanja današnjeg svijeta.

U kontekstu evolucije i teorija koje ju prate, Benedikt XVI uputio je nekoliko ključnih poruka: evolucija se ne može, u smislu kako je razumijevaju evolucijski biolozi neodarvinističke orijentacije, u cijelosti prihvatiti; prema evoluciji se treba odnositi budnoga, otvorenog i opreznog uma; teorija evolucije vidi samo polovinu istine, budući da ne vidi kako se iza nje nalazi Duh Stvaranja, ali se evolucija također ne može u potpunosti odbaciti, da, u svemu, ključno pitanje nije evolucija ili vjera, kako često možemo čuti te da razumijevanje stvarnosti koje je zasnovano isključivo na evolutivnoj paradigmi ne uvažava drukčije vidike i ne dopušta nikakve druge razine promišljanja.

Papa je također – pozivajući se na Roberta Spaemanna, jednog od najvećih savremenih katoličkih mislilaca – uputio poruku da još nije vrijeme za potpuno pomirenje dvaju carstava (teologije i prirodne znanosti), jer „prerana pomirenja uglavnom nisu održiva“, ali i da se ne smije odustati „od pokušaja združivanja tih dvaju svjetova (...) makar i ne mogli dospjeti do uskladbe jednoga s drugim“.⁶²

Literatura

- Balabanić, Josip, „Može li kršćanin biti iskreni pristaša teorije evolucije?“, u *Kršćanstvo i evolucija*, Nikola Bižaca, Josip Dukić i Jadranka Garmaz (ur.). Bižaca, Nikola, “Papa i evolucija”, *Crkva u svijetu*, 42:3 (2007).

61 Werner Arber i Nicola Cabibbo, „Introduction“, u *Scientific Insights into the Evolution*, Arber, Cabibbo i Sorondo (ur.), str. XIV.

62 Papa Benedikt XVI, “Rasprava”, str. 160.

- Bižaca, Nikola, „Učiteljstvo i evolucija“, u *Kršćanstvo i evolucija*, Nikola Bižaca, Josip Dukić i Jadranka Garmaz (ur.) (Split: Crkva u svijetu, 2010).
- Chaberek, Michael, *Catholicism and Evolution: A History from Darwin to Pope Francis* (Brooklyn, New York: Angelico Press, 2015).
- De Šarden, Tejar, *Fenomen čoveka* (Beograd: Bigz, 1979).
- Dobžanski, Teodosijus, *Evolucija čovečanstva* (Beograd: Nolit, 1982).
- Dokins, Ričard, Đavolov kapelan (Smederevo: Heliks, 2009).
- Hinchliff, Peter, Temple, Frederick, *Archbishop of Canterbury: A Life*, 1st edition (Oxford: Clarendon Press, 1998).
- Kešina, Ivan, „Moderna evolucionistička teorija i kršćanska slika čovjeka“, *Bogoslowska smotra*, 70:1 (2000).
- Küng, Hans, *Izborena sloboda: Sjećanja* (Rijeka, Sarajevo: Ex Libris i Synopsis, 2002).
- Laun, Andreas, “Evolution and Creation – Theological Considerations”, u *Proceedings of 2002 Rome Symposium* (24. oktobar 2002), dostupno na: www.kolbcenter.org.
- Matulić, Tonči, „Teologija i evolucijska biologija“, *Bogoslowska smotra*, 72:4 (2002).
- Papa Benedikt XVI, “Rasparava” u *Stvaranje i evolucija*, Horn i Wiedenhofer (ur.).
- Papa Benedikt XVI, *Posljednji razgovor s Peterom Seewaldom* (Split: Verbum, 2016).
- Pope John Paul II, *Encyclical Letter Fides et Ratio: On the Relationship Between Faith and Reason* (september 1998), dostupno na: http://www.catholic-pages.com/document/s/fides_et_ratio.pdf/.
- Schuster, Peter, „Evolucija i design. Pokušaj opisa sadašnjeg stanja teorije evolucije“, u *Stvaranje i evolucija: kolokvij s papom Benediktom XVI.*, Stephan Otto Horn i Siegfried Wiedenhofer (ur.) (Split: Verbum, 2008.).
- Sorondo, Marcelo Sánchez, *The Pontifical Academy of Sciences: A Historical Profile* (Vatican City: Extra Series 38, 2012).
- Šunjić, Marijan, “Prirodne znanosti i enciklika *Fides et ratio*”, *Nova prisutnost* VII (2007).
- Tanzella-Nitti, Giuseppe, *The Pius XII – Lemaitre Affair (1951–1952) on Big Bang and Creation*, dostupno na: <http://inters.org/pius-xii-lemaitre/2016/>.
- Van Biezen, Alexander, “Between Religion and Science: Georges Lemaitre, Pope Pius XII and The Big Bang Theory” (Delft: Published in *Student Research Conference*, TU Delft, 2014).

Vranješ, Nikola i Miletić, Tomislav, „Teorija evolucije u suvremenom pastoralno-katehetskom kontekstu“, *Riječki teološki časopis*, 21:2 (2013).

Williams, Christopher, *Archbishop of Canterbury backs evolution* (2006), dostupno na: https://www.theregister.co.uk/2006/03/21/archbishop_backs_evolution/

Wolters, Gereon, „The Catholic Church and Evolutionary Theory: a Conflict Model“, u *Scientific Insights into the Evolution of the Universe and of Life*, Werner Arber, Nicola Cabibbo i Marcelo Sánchez Sorondo (ur.) (Vatican City: The Pontifical Academy of Sciences, 2009).

Religion entering a dialogue with natural sciences and the theory of evolution: an example of the Catholic Church

Abstract

The first part of the paper is about the challenges that modern natural sciences, the theory of evolution and their increasingly numerous technological ecstasies pose before religion, about the attempts of religion to recognise them, make itself aware of their meaning and to respond to them, which is shown here on the example of the Catholic Church. The rest of the paper develops a discourse about the process of opening and the effort of entering the dialogue on the part of the Catholic Church with natural sciences and the theory of evolution, as well as about its official positions released from the mid-20th century, or from the papacy of Pius XII, till this day. At the same time, this period saw the rise of religious theistic evolutionism, recognised as one of the most appropriate forms of bringing religion closer to natural sciences and the theory of evolution, as well as a certain compromise between them, which this paper also tries to make transparent.

Key words: natural science, evolution, religion, the Catholic Church, pope, entering a dialogue